

Förnekande av språklig mångfald är kolonialism

*En krönika om Karleby idag
på väg mot Haparanda, en gång i tiden*

Inklämd som jag var som barn mellan skogarna i Öst med ett för mig främmande språk, finskan, och havet i väst med dess avlägsna mummel av ett tungomål som också det var främmande, en 'vatusvenska' som vi barn kallade det med mångtydig slipad ironi. Och i borgerskapets svenska samskola i Gamlakarleby gällde min dialekt som social markör för den fattige ohyfsade bondpojken. Men språket eller dialekten jag talade skilde mig åtminstone från resten av världen och vad mera kunde jag önska. Jag fanns och det hördes! Så tänkte jag som barn och ung. Stoltheten och nyfikenheten kring att vara annorlunda förbyttes med tiden i studier i franska och engelska, och i sin tidiga förlängning till lärartjänst vid Tornedalsskolan i Haparanda (1967). Jo, lektorstjänsten i franska vid det lokala finlandssvenska gymnasiet hade rektorns fru lagt beslag på; hon hade ju besökt Paris ett antal gånger som turist! Min migration var konsekvensen av stukad stolthet och fördummande nepotism.

Men Haparanda i det tvåspråkiga deltat vid Torne älvs mynning borde, var jag övertygad om, vara likt de tvåspråkiga och mångkulturella österbottniska städerna som jag kände så väl. Jag kommer ännu ihåg mina första konfrontationer med ett landskap, Tornedalen, försatt i något slags självredigerat trauma. Försöken att tala finska med kollegerna i lärarrummet (min finska var hyfsad efter militärtjänst i Kuopio och studieåren i Åbo och Helsingfors, för att inte tala om de passionerade tangoturerna på finska dansbanor) bemöttes med frånvänd ryggtavla, nedslagen blick eller en kortfattad avvisande fras. Och ännu märkligare framstod allt detta då samma kolleger på krogen, berusade, kunde excellera i fantastiska berättelser – på en finska som var njutbar att lyssna till! Varför hade de försvenskat sina namn? Varför hade korna finska namn? Vad var galet?

Gränsen som drogs 1809 mellan Sverige och dåvarande storfurstendömet Finland i det ryska imperiet förlades längs Torne älvs mittfåra med samma arro-

gans och okunskap som västerländska nationsbyggare och kartritare alltid har gjort. De 150 kilometerna av Torne älvs slutända, liksom gränsdragningen längre norrut, kom därmed att splittra familjer och samhällen med samma språk, kultur, religion. Samtidigt påbörjade staten Sverige en medveten försvenskningsskolonisation av Tornedalen med import av endast-svensktalande tjänstemän, lärare, präster och handelsmän. Den finska man talade blev parians språk. Det självförakt som jag mötte i Tornedalen i slutet av 1960-talet var resultatet av ethundrafemtio års förnedring. Jag hörde oändliga historier om förbud att tala finska på skolgården, om diskriminering, men i synnerhet om den egna otillräckligheten, ett fenomen man kallade för tillståndet 'halvspråkighet'. Statistiken talade om samma saker i mera övergripande termer: migration, alkoholism, socialt utanförskap. Att vara tornedaling var att vara undermålig svensk!

Men saker hade börjat hända. Entusiaster hade i årtal samlat tornedalsfinska glosor, ord, och berättelser; några språkvetare hade börjat syna skillnaderna mellan standardfinska och de lokala varianterna; skrivandet tilltog med det egna språket som redskap. Vi var flera som beskrev vikten av två- och mångspråkighet inte bara för det personliga välbefinnandet utan för samhället i stort, den rikedom det innebär att besitta flera språk, och givetvis också det koloniala system detta landskap varit utsatt för så länge. I klassrummet kunde jag diskutera med mina elever om den stolthet och det motstånd jag tillägnat mig i min österbottniska by, om möjligheterna att översätta annorlundahet till en personlig och samhällelig resurs.

Vid slutet av sjuttioalet var denna språkliga kulturrenässans i full gång. Och för att göra historien kort, år 2000 blev meänkieli, tornedalsfinska, ett nationellt minoritetsspråk i Sverige. Det innebär bland annat att i vissa kommuner i norr erbjuds förskoleundervisning och äldreomsorg på meänkieli. Och det innebär att min forna arbetsplats, Institutionen för språkstudier vid Umeå universitet, är dess akademiska garanti för överlevnad. Och folket i Tornedalen mår bra!

Varför skriver jag allt detta? Det som vi svenskspråkiga i Karleby nu fruktar är det öde som tornedalingarna i över ett århundrade tvingats in i. En påtvingad separation från det kulturella och språkliga sammanhang

vi tillhört i århundraden. En förnedring som jag redan nu upplever som påtaglig och som inte bara då drabbade oss utan i lika hög grad drabbar alla i landskapet. Respekten för de språkliga och kulturella rättigheterna må vara fastställda i olika europeiska och internationella konventioner och i vår nationella grundlag, men den kan bara upprätthållas om tron på annorlundaheten är liktydig med tilltron till en själv.

RAOUL J. GRANQVIST